

СОЦІАЛЬНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ – НАЙВИЩА СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ В УКРАЇНІ¹

Сьогодні в умовах сучасних викликів та загроз глобалізаційних процесів неабиякої актуальності набувають питання наукового дослідження проблем національної безпеки та всіх її складових частин. Особливої актуальності це набуває в умовах повномасштабної війни російської федерації проти України. У цьому контексті важливого значення має дослідження економічної безпеки, зокрема її соціальної складової. Але мова має йти не лише про макро-рівень, а в першу чергу – про нанорівень, про людину [1].

Вивченням та дослідженням питань економічної безпеки в Україні займаються такі науковці, як: О. І. Барановський, Т. Г. Васильців, О. С. Власюк, А. А. Гриценко, Т. І. Єфіменко, Я. А. Жаліло, З. Б. Живко, О. М. Ляшенко, С. В. Онищенко, С. І. Пирожков та інші. Питання соціальної складової економічної безпеки досліджують З. І. Галушка, В. А. Гошовська, О. А. Грішнова, Б. М. Данилішин, О. І. Ілляш, А. М. Колот, Е. М. Лібанова, О. Ф. Новікова, В. О. Онищенко, О. Г. Сидорчук, Ю. М. Харазішвілі та інші.

З огляду на актуальність та доцільність здійснення системного дослідження, питання зміцнення соціальної складової національної безпеки та механізмів (способів) її забезпечення потребують подальшого наукового дослідження, зокрема щодо соціальної безпеки людини в умовах війни [2; 6].

Питання соціальної політики, політики соціального захисту людини завжди знаходили своє відображення у відповідних документах, нормативно-правових актах з перших років незалежності України. Достатньо згадати 11 жовтня 1994 р., коли Президент України Леонід Кучма оприлюднив звернення до Верховної Ради України з доповіддю «Шляхом радикальних економічних реформ» [5]. Цей документ чітко визначив основні засади економічної та соціальної політики, стратегічні пріоритети та шляхи їх реалізації на п'ять років, підготовку якого безпосередньо здійснювала група авторитетних учених-економістів під керівництвом Гальчинського А. С., радника Президента України. Практично це був прообраз першого Послання Президента України до Верховної Ради, програма, де були визначені вихідні засади державної економічної політики на 1994–1998 рр. Зокрема, у цьому документі було визначено та розкрито шість пріоритетів економічного курсу радикальних економічних реформ. Шостим і найважливішим пріоритетом, саме так зазначено в документі, була соціальна політика, політика соціального забезпечення та захисту людини [5, с. 13-16].

У Стратегії економічного і соціального розвитку України (2004–2015 рр.) «Шляхом європейської інтеграції», затвердженої Указом Президента, серед стратегічних пріоритетів на майбутні 12 років визначено соціальну переорієнтацію економічної політики, в основі якої є людина [7, с. 45].

А вже в 2011 р. А. С. Гальчинський зазначав, що соціальна політика не повинна зводитися лише до державного захисту малозабезпечених верств населення... Стратегія

¹ Тези підготовлено в межах виконання проєкту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання», реєстраційний номер № 2021.01/0239.

соціальних перетворень є значно ширшим поняттям, яка має відрізнятися більш «довгостроковою орієнтацією, системною скоординованістю, виокремленням пріоритетних начал, домінантних ліній, субординацією з іншими сегментами суспільного розвитку» [3].

Саме у цьому контексті ми маємо говорити про соціальну безпеку людини, яка має бути найвищою соціальною цінністю в нашій державі. У Конституції України (стаття 3), зокрема декларується, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [4].

Соціальна безпека людини (нанорівень), на нашу думку, це ступінь (рівень) захищеності життєво важливих соціально-економічних інтересів людини (особи), її прав, свобод та цінностей від внутрішніх та зовнішніх, реальних та потенційних загроз. Функціональними складниками цього рівня соціальної безпеки є: безпека життєдіяльності людини; безпека реалізації загальносоціальних цінностей; безпека гідного рівня життя; безпека соціального середовища; психологічна та психічна безпека; самозахист; самозбереження; саморозвиток тощо [2, с. 14].

У контексті розвитку творчого, інтелектуального потенціалу вільної особистості, підвищення ролі й значення соціально-економічної політики у створенні сприятливих можливостей справедливого розвитку людини, соціальну безпеку людини необхідно розглядати також з позиції людиноцентричної економіки.

Соціальна безпека людей в останні десятиріччя також значно впливає на швидкий розвиток технологій, зміни в суспільних цінностях, демографічні тенденції та інші чинники. Забезпечення соціальної безпеки є ключовим завданням для суспільства, сприяє стабільності, розвитку та підвищенню якості життя. Але у кризових умовах, особливо під час війни, соціальна безпека людей набуває специфічних рис, спрямованих на формування військової безпеки, індивідуалізацію та персоналізацію заходів підтримки. Для відповіді на ці виклики важливо володіти сучасними інструментами підтримки працівників та мати фінансову стійкість до зовнішніх впливів.

Важливе значення має формування та реалізація інституціонального забезпечення соціальної безпеки людини, зокрема інституціонально-правового. На наш погляд, чинне законодавство щодо забезпечення соціального захисту в Україні є неефективним і має переважно декларативний характер. В умовах глибокої соціально-економічної та політичної кризи, що посилюється нестабільністю та невизначеністю ситуації на сході країни, підвищення рівня добробуту населення, а тим більше – рівня життя, зміцнюючи соціальні стандарти за європейським зразком в умовах «оборонної» спрямованості бюджету та тіньової економіки, видається скрутним.

Забезпечення соціальної безпеки є ключовим завданням у діяльності кожної держави та її інститутів, підсилюючи зростання національної економіки, формуючи унікальний соціальний процес, в якому економічна та соціальна складові об'єднані складною багатоструктурною та багатофункціональною системами. На національному рівні необхідно забезпечити включення соціальної складової до стратегій упровадження соціально-економічних реформ.

Соціальна безпека людини та формування умов для набуття резиліентності людини повинна знайти місце у положеннях чинної Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 892/2020) як дороговказ для внесення змін та доповнень до чинної Стратегії людського розвитку на період до 2025 року, Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегії інформаційної безпеки України, Національної стратегії з прав людини тощо. У всіх варіантах Планів відновлення України доцільно формувати та реалізовувати принципи безпеки та стійкості (резиліентності). Закріплення в законодавстві та нормативних документах норми громадського демократичного контролю. Беручи до уваги зарубіжний досвід, можна відзначити, що в багатьох розвинених країнах норми громадського демократичного контролю чітко регламентовані в усіх прийнятих документах.

Важливим пріоритетом є забезпечення відповідності сучасної системи державного управління соціальним захистом України цілям сталого розвитку з урахуванням відповідних концептуальних засад реалізації відповідної системи національної безпеки. При цьому слід ураховувати останні технологічні інновації розвинених країн світу, європейські стандарти соціального розвитку. У зв'язку з цим Україні доцільно розвивати суспільний імунітет до військових, економічних, політичних, медичних та інформаційних викликів. Тривала невирішеність соціальних проблем більшості суспільств є одним із основних чинників виникнення та розвитку численних загроз у різних сферах національної безпеки.

Як висновок, треба зазначити, що майбутні дослідження мають включати всебічне емпіричне вивчення соціальної безпеки людини та шляхів її покращення в умовах війни та повоєнний період. Доцільним є вивчення галузі інституційно-правового забезпечення соціальної захищеності людини в розвинених країнах. Досвід країн, що розвиваються, потрібен Україні для побудови середньострокової стратегії забезпечення соціальної безпеки людини, а досвід розвинених країн – для довгострокової. При цьому важливо враховувати різні ситуації, що виникають в умовах фінансово-економічних, політичних криз, пандемій, війн тощо.

Список використаних джерел:

1. Варналій З. С. Соціальна безпека людини як об'єкт дослідження економічної безпекології. *Економічний вісник університету. Збірник наук. праць учених та аспірантів*. Вип. 52, Переяслав, 2022. С. 90-97. URL: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52-90-97>.
2. Варналій З. С. Особливості соціальної безпеки людини в умовах війни та повоєнного відновлення. Соціальна безпека людини в умовах війни: сутність та шляхи забезпечення : матеріали круглого столу 28-30 червня 2023 р. / за заг. ред. З. С. Варналія. Київ-Одеса : Знання України. 2023. 89 с.
3. Гальчинський А. Формування ефективності стратегії соціальних перетворень. *Віче*. 2011. № 13. С. 30-35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2011_13_12
4. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Кучма Л. Д. Шляхом радикальних економічних реформ. Київ : Поліграфкнига, 1994. 95 с.
6. Новікова О. Ф., Сидорчук О. Г., Панькова О. В. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.
7. Шляхом європейської інтеграції. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 рр.) / авт. кол. : А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін.; НІСД, Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2004. 416 с.